

11

Šíření náboženských myšlenek po Hedvábné cestě

PhDr. Vladimír Liščák, DSc.
Orientální ústav AV ČR,
v. v. i., PRAHA
vliscak@orient.cas.cz

- ❖ *Buddhismus*
- ❖ *Islám*
- ❖ *Nestoriánství*
- ❖ *Manicheismus*
- Zoroastrismus a mazdaismus*
- ❖ *Judaismus*

Šíření náboženských myšlenek po Hedvábné cestě

2

- ❖ Oboustranný pohyb obchodníků a vyslanců různých národností po Hedvábné cestě napomáhal spolu s přímými náboženskými misemi či náboženskou expanzí i šíření náboženství.
- ❖ Různá náboženství, počínaje buddhismem, se do Číny rozšířila právě po Hedvábné cestě přes střední Asii.
- ❖ V Číně nakonec došlo k podivuhodné synkrezí tří původně samostatných náboženských směrů: mahájánového buddhismu, lidového taoismu a konfucianismu (formulováno jako *tři nauky v jednom*, čínsky 三教合流 *sān jiào hé liú*, též 三教合一 *sān jiào hé yī*).

Šíření náboženských myšlenek po Hedvábné cestě

3

- ❖ V čínském lidovém náboženství existují tyto směry svobodně vedle sebe, příslušnost k více než jedné náboženské společnosti je běžné.
- ❖ Pojem „trojí učení“, v jehož rámci se lidé v každodenním životě řídili konfuciánskými zásadami, pro rituální očišťování a vymítání zlých duchů vyhledávali taoisty a k pohřebním obřadům najímali buddhistické mnichy, vyjadřoval úctu lidí ke všem třem náboženstvím.

Šíření náboženských myšlenek po Hedvábné cestě

4

- ❖ Řady buddhistických pagod a velkých pečlivě zhotovených jeskynních chrámů táhnoucích se od Kuče na západě po Luo-jiang na východě, zaznamenávají přenesení buddhismu z Indie na východ přes Karakóram a demonstrují vývoj v designu stúp, tak jak byly absorbovány lokální ideje.
- ❖ Jejich provedení odráží sponzorování místními úřady a centrální císařskou vládou, jakož i dary bohatých obchodníků a vliv mnichů, kteří cestovali po trasách, z nichž mnoho cest bylo dokumentováno již od 2. století před n. l.
- ❖ Jiné náboženské budovy odrážejí soužití mnoha náboženství (stejně jako mnoha etnických skupin) podél Tchienšanského koridoru, včetně zoroastrismu, hlavního náboženství Sogdů v oblasti Sedmiřčí (též Džetysu), manicheismu v údolí řek Ču a Talas a ve městech Kočo (Kao-čchang) a Luo-jiang, nestoriánského křesťanství v Sin-t'iangu a Čchang-anu a islámu v Buraně na severu dnešního Kyrgyzstánu, nedaleko ruin starověkého Balasagunu.

- ❖ Buddhismus dnes patří mezi největší světová náboženství.
- ❖ Vznikl v severní Indii v 6. až 5. století před n. l. na základě učení Siddharty Gautamy (asi 563-asi 483 před n. l.), pozdějšího Buddha (Probuzeného).
- ❖ V době, kdy začal pronikat přes střední Asii do Číny, měl za sebou již několik staletí vývoje.
- ❖ O době jeho příchodu do Číny panují dohady.
- ❖ První zaznamenané kontakty s buddhistickým učení se vztahují k 1. roku éry Jüan-šou (元寿 *Yuánshòu*) chanského císaře Aj-tiho (哀帝 *Āidì*, vládl 7-1 před n. l.), tj. roku 2 před n. l., kdy jakýsi Číňan jménem Ťing Lu (景庐 *Jǐng Lú*) údajně obdržel několik sůter od vyslance panovníka Velkých Jüe-č'ü a zaslal je císařskému dvoru.

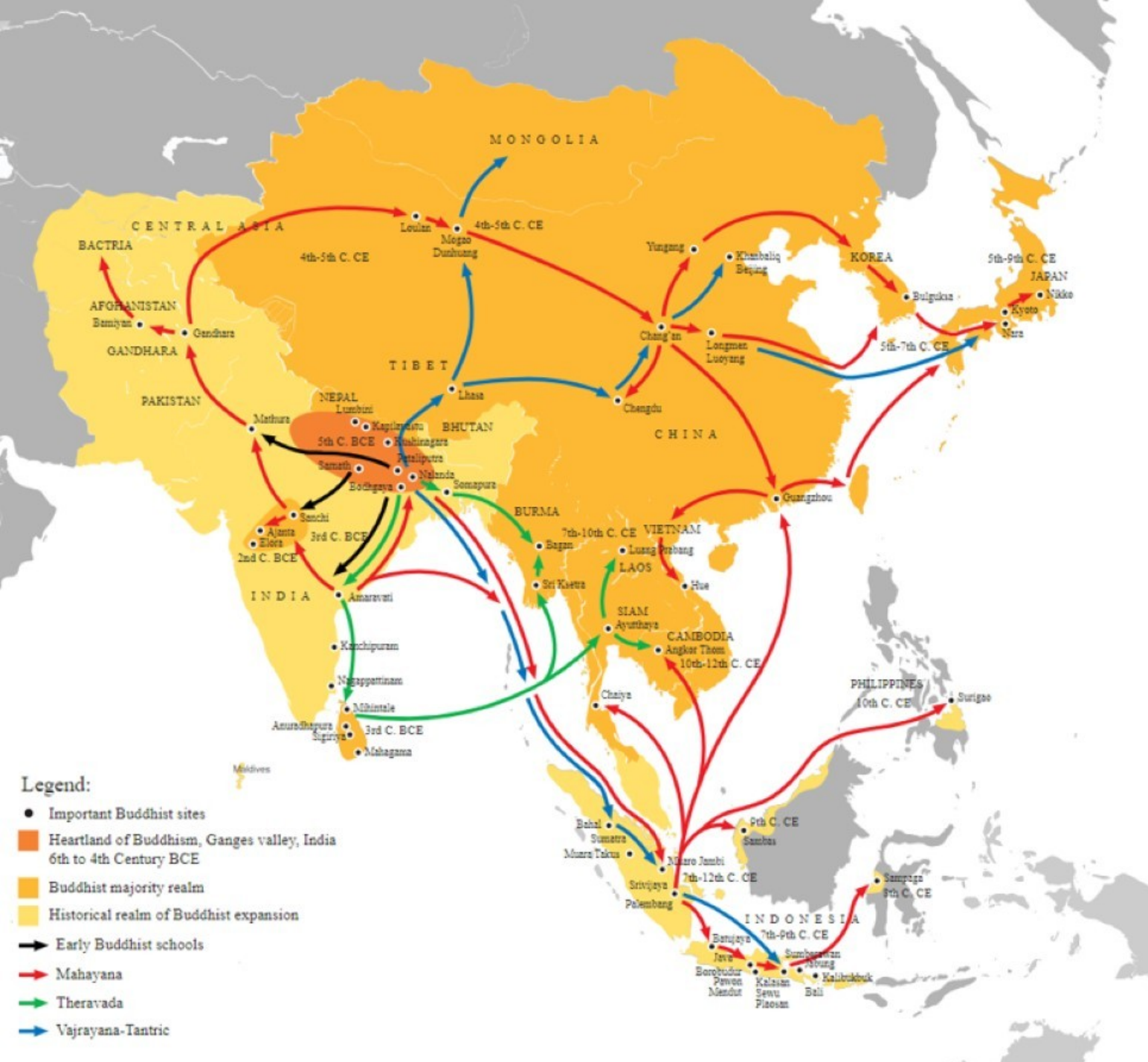
- ❖ Vzhledem k frekventovaným stykům, které existovaly mezi Čínou a středoasijskými státy, popřípadě severní Indií již nejméně od 2. století před n. l., to pravděpodobně nebyl první kontakt s buddhismem.
- ❖ Pouze se nezachovaly přímé písemné zmínky - i výše uvedený údaj pochází až z první poloviny 5. století.
- ❖ Podle legendy první buddhističtí misionáři přišli do Číny v polovině 1. století n. l.
- ❖ V tradičním podání chanský císař Ming-ti (汉明帝 *Hàn Míngdì*, vládl 57-75 n. l.) spatřil ve snu Buddhu.
- ❖ Vyslal posly do střední Asie, aby mu přinesli zprávy o jeho učení.
- ❖ Poslové s sebou přivezli mnichy Kášjapamátangu a Dharmaratnu, pocházející ze střední Indie, kteří právě pobývali u Velkých Jüe-č'ů.

- ❖ Tito údajně první buddhističtí mniši v Číně přivezli na bílých koních buddhistické sútry a obrazy.
- ❖ Císař dal na jejich počest zřídit klášter Bílého koně (*Paj-ma-s'* 白马寺 *Báimǎ Sì*), jenž dosud stojí v Luo-jangu a tradičně se datuje do roku 68 n. l.
- ❖ Zde byl poprvé použit znak 寺 pro označení kláštera. Původně znamenal ministerstvo. Od té doby se tak stal součástí jména klášterů, ale později i mešit.
- ❖ O další činnosti v klášteře Bílého koně v následujících sedmdesáti letech nevíme prakticky nic.
- ❖ Pro časté boje se Siungnuy, proti nimž byly vedeny velké vojenské akce, byly zřejmě styky se střední Asií načas přerušeny.
- ❖ Legenda je však pozdějšího data a existence kláštera je doložena až od konce 3. století n. l.

- ❖ Přestože nemáme přímé důkazy o tom, že se buddhismus uchytil v Číně před 2. stoletím n. l., existují texty naznačující, že v zárodečné formě existoval již v 1. století.
- ❖ Například císařský výnos z roku 65 n. l., týkající se císařova nevlastního bratra Liou Jinga (刘英 *Liú Yīng*, † 71), prince z Čchu, obsahuje zmínku o přinášení oběti Buddhovi a „Žlutému starci“ (*Chuang-lao* 黄老 *Huáng-Lǎo*), což byla syntéza Žlutého císaře (Chuang-tiho) a Lao-c'a.
- ❖ Jisté je, že již kolem roku 130 n. l. je doložena přítomnost buddhistů v Čchang-anu, hlavním městě Chanské říše

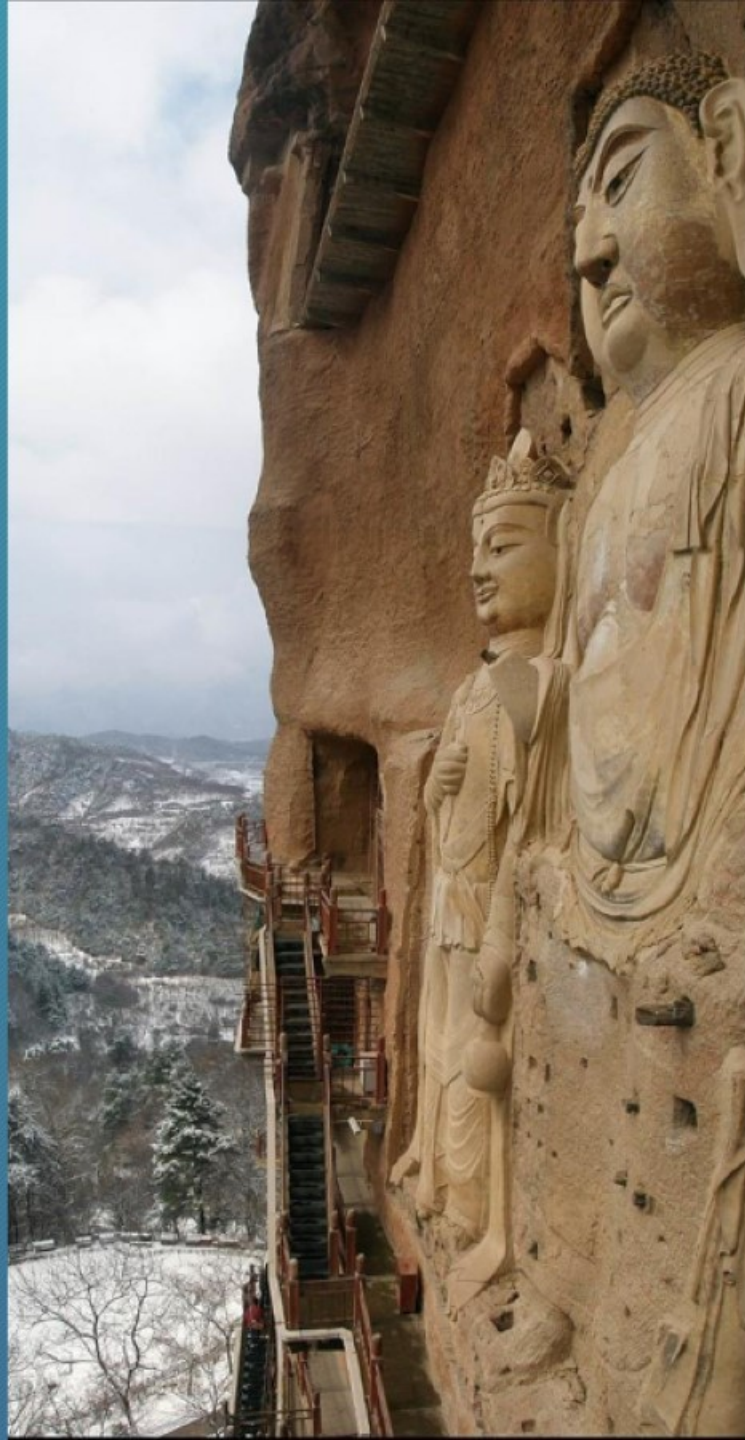
hlavní směry šíření
buddhismu

- ❖ Buddhistické obce ve středoasijském Východním Turkestánu vznikaly pravděpodobně ve stejné době nebo jen o něco dříve než v Číně.
- ❖ Ve 2. století n. l. se Chotan, jedno z nejdůležitějších království Západního kraje (tehdy pod čínským jménem Jü-tchien 于阗, 于闐, 於闐, 于寘, 于寘 *Yútián*), dostal pod vládu indo-skythských Kušanů, jejichž vládce byl velkým podporovatelem buddhismu.
- ❖ Podobná situace byla i v jiných oázách Východního Turkestánu.
- ❖ Dalším významným centrem buddhismu byla Kuča (tehdy čínsky Čchiou-cch' 龟兹 *Qjūcí, Qjūzī*, též psána mnoha dalšími způsoby), rovněž jedno z významných starověkých království v Západním kraji.
- ❖ Zdá se, že na rozdíl od Chotanu zde převládalo učení hínajánového buddhismu.
- ❖ Projevy raného buddhismu, stúpy a jeskynní chrámy, datované již do 3. století, můžeme sledovat díky archeologickým vykopávkám podél Hedvábné cesty od středoasijského Chotanu, Kuče a Turfanu přes Tun-chuang a Lan-čou až po Maj-ťi-šan ve střední Číně.

12

Jeskyně v Bezekliku

Jeskynní chrám v Maj-t'i-šanu

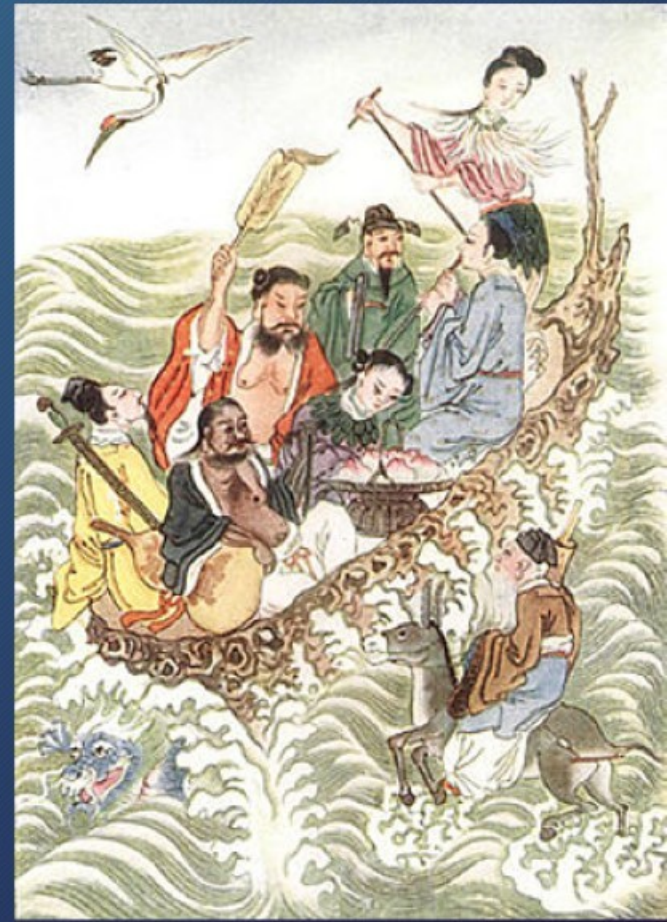

Buddha z jeskynního chrámu
v Kuče

- ❖ Zpočátku byl buddhismus v Číně považován za zvláštní větev či sektu taoismu.
- ❖ Proto byl chápán jako „barbarská“ verze taoismu.
  - ❖ Toto ztotožnění vycházelo z legendy, že Lao-c' na konci svého života údajně opustil Čínu na buvolovi, aby „barbarům“ na západě přinesl své učení. V Indii se prý setkal se samotným Buddhou, který se podle legendy stal jeho žákem.
- ❖ Dalším důvodem ztotožnění raného buddhismu s taoismem byla jednak ideová blízkost obou náboženství v rané fázi, jednak skutečnost, že čínština postrádala adekvátní pojmy pro vyjádření abstraktních buddhistických myšlenek, a byla proto nucena se při překladech buddhistických súter uchylovat k zavedené taoistické terminologii.

- ❖ Po příchodu buddhismu do Číny se taoismus a buddhismus vzájemně ovlivňovaly.
- ❖ Pod vlivem taoismu vznikla v Číně někdy ve 3. století n. l. například škola dhjánového buddhismu Čchan (japonsky Zen).
- ❖ Za jejího praotce je považován Tao-an (道安 *Dào'ān*, 312-385), zakladatel učení o „prvotním nebytí“.
- ❖ Pod vlivem buddhismu a konfucianismu vznikla například nebeská hierarchie božstev a nesmrtelných (*sien* 仙 *xiān*).
- ❖ Kontakty s buddhistickou Indií byly nejspíše zprostředkovávány prostřednictvím řecko-baktrijské (asi 250-125 před n. l.), indo-řecké (asi 180 před n. l.-10 n. l.) a indo-skythské (85 před n. l.-20 n. l.) dynastie, které ovládaly severozápadní Indii.

Osm nesmrtelných (Pa-sien 八仙 Bāxiān)

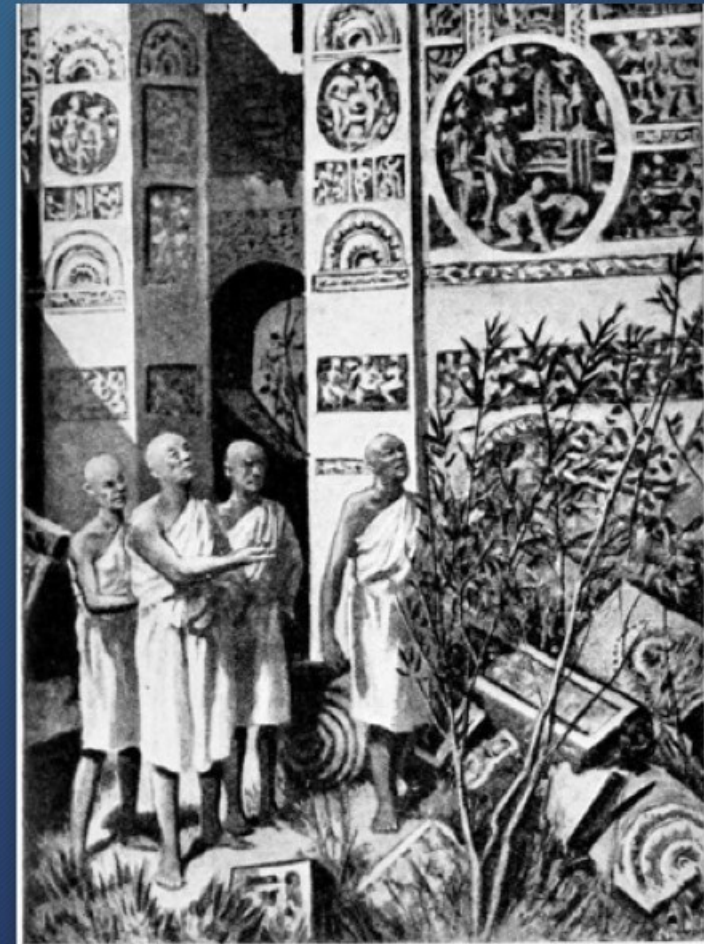
Největší rozsah Řecko-baktrijské říše (kolem 180 př. n. l.)

Indo-řecké království (kolem 150 př. n. l.)

- ❖ Je celkem pravděpodobné, že v poselstvech, která v té době po Hedvábné cestě přicházela do Čchang-anu ze střední Asie a z Kašmíru, byli buď hlasatelé buddhismu, nebo alespoň osoby znalé tohoto učení.
- ❖ Misionáři ze střední Asie An Š'-kao (安世高 *Ān Shìgāo*), Kumáradžíva a jejich spolupracovníci přeložili ve 2. až 4. století stovky děl do čínštiny a položili pevné základy buddhistickému učení v Číně.
- ❖ Ve 4. století již buddhismus získal své jisté místo v Číně, vznikla celá řada škol a směrů („šest škol a sedm sekt“) a roku 399 se Fa-sien (法显 *Fǎxiǎn*, 337 - asi 422) jako první čínský buddhistický poutník vydal do Indie pro posvátné spisy.

Fa-sien v ruinách Ašókovy paláce (umělecká představa)

- ❖ I když v dějinách čínského buddhismu nastala určitá období jeho pronásledování (ve středověku zejména v letech 574-577 a 842-845), nepodařilo se nikdy zcela potlačit vliv tohoto náboženství na vývoj čínského myšlení a kultury.
- ❖ Po celém území Číny se můžeme setkat s nerasmazatelnými stopami buddhistického náboženství.
- ❖ Čínský buddhismus byl přitažlivý jak pro prostý lid, tak i pro vládnoucí kruhy - řada císařů konvertovala k buddhismu, kterému dávala přednost před taoismem.
- ❖ Za dynastie Suej a v první polovině vlády dynastie Tchang (v 6. až 9. století) dosáhl buddhismus v Číně, podporován císařským dvorem, svého největšího rozkvětu.
- ❖ V té době vznikly velké školy Chua-jen, Tchien-tchaj, Čchan, Fa-siang aj., z nichž řada později přešla do Japonska a ve své japonské podobě (Kegon, Tendai, Zen, Hossó) působí dodnes, a to i na Tchaj-wanu.

- ❖ Růst buddhistického náboženského společenství (*sangha*) brzy postavil Tchangskou říši před nemalé ekonomické problémy.
- ❖ Hospodářsky silné kláštery se staly hrozbou pro panovnickou dynastii.
- ❖ Jelikož byly kláštery osvobozeny od daní, mnoho rolníků věnovalo svůj majetek klášterům a pronajímalo si půdu.
- ❖ Stále bohatší kláštery odebíraly říši lidi a materiál, a proto v roce 845 došlo k velkému pronásledování buddhistů a sekularizaci klášterního majetku.
- ❖ Z této pohromy se buddhismus v Číně již nikdy zcela nevzpamatoval.
- ❖ Jednou ze zvláštností čínského buddhismu je jeho velké přizpůsobení čínskému kulturnímu prostředí.
- ❖ Ačkoli to původně bylo náboženství cizí, záhy se z buddhismu stalo čínské národní náboženství.
- ❖ Za dynastie Sung (10.-13. století) došlo k synkrezí buddhistického myšlení s konfucianstvím a taoismem.

První buddhističtí misionáři a překladatelé v Číně

22

- ❖ O autorech klasických buddhistických děl v páli a sanskrtu víme poměrně málo.
- ❖ Zato však máme k dispozici velké množství informací o procesu překládání do čínštiny a o překladatelích.
- ❖ Známe více než dvě stě jmen překladatelů, o jejich asistentech ani nemluvě.
- ❖ Někteří ranní překladatelé kolem sebe shromáždili množství spolupracovníků, takže vznikaly celé překladatelské štáby.
- ❖ Prvními buddhisty zmiňovanými v čínských biografických přehledech a katalozích jsou Kášjapamátanga († asi 68 n. l.) a jeho druh Dharmaratna (též Góhbarana), oba ze střední Indie.
  - ❖ Mezi nejznámější z těchto přehledů patří *Životopisy význačných mnichů* (čínsky *Kao-seng-čuan* 高僧传 *Gāosēng zhuàn*) od významného čínského buddhistického historika Chuej-t'iaa (497-554) a *Sebrané překlady Tripitaky* (čínsky *Čchu san-cang ti-ti* 出三藏记集 *Chū Sānzàng jìjí*) od Seng-joua (445-518), dalšího předního čínského buddhistického historika.

První buddhističtí misionáři a překladatelé v Číně

23

- ❖ Kášjapamátanga a Dharmaratna právě pobývali u Velkých Jüe-č'ů, když k nim dorazili chanští poslové a pozvali je jménem císaře Ming-tiho do tehdejšího hlavního města Luo-jangu, kam přijeli kolem roku 67 n. l.
- ❖ Kášjapamátanga byl vzdělán v hínajánové i mahájánové literatuře.
- ❖ Cestoval hodně po jižní Indii, kde přednášel *Sútru zlatého jasu* (*Suvarnaprabhásasútra*) a podával k ní interpretace.
- ❖ Tato sútra byla později přeložena několikrát do čínštiny, poprvé pod titulem *Sútra zlatého jasu*.
- ❖ Autorem prvního překladu do čínštiny byl Dharmakšéma (385-433), buddhistický mnich původem ze střední Indie, jenž rovněž přišel do severní Číny ze střední Asie.
- ❖ Tato mahájánová sútra sehrála rovněž významnou roli při upevňování pozic buddhismu v Japonsku.

vyobrazení Kášjapamátangy v Klášteře Bílého koně v Luo-jangu

První buddhističtí misionáři a překladatelé v Číně

24

- ❖ Jediným dílem, které je Kášjapamátangovi připisováno a na němž pracoval spolu s Dharmaratnou, je *Sútra o 42 částech* (四十二章經 *Sìshí'èr zhāng jīng*).
- ❖ Dílo je vlastně kompilací, založenou na překladu jednotlivých oddílů z celé řady buddhistických spisů.
- ❖ V této sútře, která je zároveň prvním buddhistickým dílem v čínštině, je představeno zejména učení hínajány.
- ❖ Dharmaratna po Kášjapamátangově smrti přeložil přibližně v letech 68-70 n. l. do čínštiny ještě čtyři další sútry.
- ❖ Všechna tato díla se však ztratila v důsledku politických nepokojů na počátku 4. století.

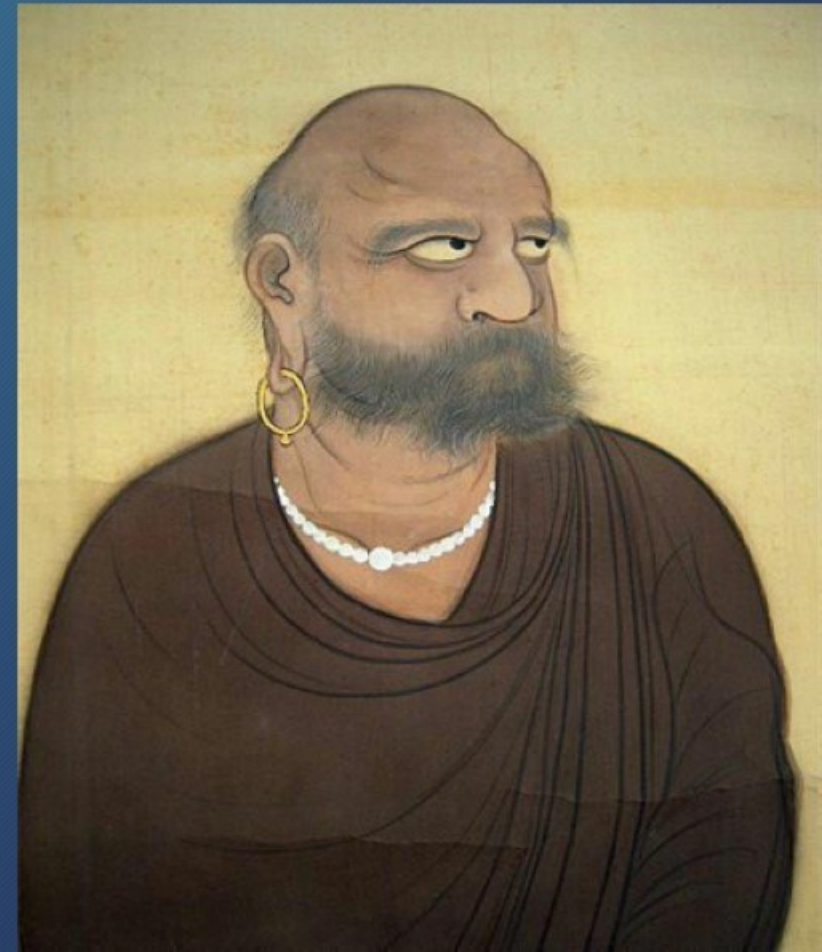

První buddhističtí misionáři a překladatelé v Číně

25

- ❖ Až od poloviny 2. století začali do Číny přijíždět buddhističtí misionáři pravidelněji.
- ❖ První z nich byl An Š'-kao (安世高 *Ān Shìgāo*), původem údajně parthský korunní princ, který přibyl do Luo-jangu kolem roku 148 a obnovil tradici kláštera Bílého koně.
- ❖ Jeho příchodem začínají skutečné dějiny buddhistické literatury v Číně.
- ❖ Spolu se svým krajanem An Süanem (安玄 *Ān Xuán*), laikem, a čínským šrámanou Jen Fo-tchiaem (严佛调 *Yán Fótiáo*, † mezi 181 a 190) založil překladatelskou školu a následujících dvacet let se věnoval překládání buddhistických textů do čínštiny.
- ❖ Jeho další osudy po roce 168 nejsou známy. Údajně byl zavražděn na cestě do jižní Číny, kam se chtěl uchýlit v době politických nepokojů za vlády císaře Ling-tiho (汉灵帝 *Hàn Língdì*, vládl 168-189).

První buddhističtí misionáři a překladatelé v Číně

26

- ❖ Dílo An Š'-kaa a jeho spolupracovníků je úctyhodné.
- ❖ Počet děl připisovaných samotnému An Š'-kaovi se pohybuje mezi 35 a 176, většinou hínajánových textů.
- ❖ Ne náhodou je proto považován za největšího z raných překladatelů buddhistických sůter.
- ❖ Význam první překladatelské školy podtrhuje fakt, že za prvních sedm desetiletí po příchodu An Š'-kaa a jeho spolupracovníků do Luo-jangu (148-220 n. l.) bylo přeloženo několik set buddhistických děl, z nichž však většina byla ztracena v neklidných dobách do roku 730.

První buddhističtí misionáři a překladatelé v Číně

27

- ❖ Pro období raného pronikání buddhismu do Číny po Hedvábné cestě je typické, že všichni misionáři, včetně indických, přicházeli „ze Západního kraje“, tj. z čínské střední Asie.
- ❖ Zajímavý je například pohled na etnické složení nejbližších An Š'-kaových spolupracovníků, mezi nimiž se již objevují i Číňané (Jen Fo-tchiao).
- ❖ Najdeme mezi nimi například Partha (An Süan, původně obchodník, později zvolil náboženskou dráhu jako buddhistický laik), dva překladatele kušánského (tocharského?) původu: Lókakšéma, narozen kolem 147) a Č' Jao (支曜 *Zhī Yào*), dva sogdského původu: Kchang Ťü (康巨 *Kāng Jù*) a Kchang Meng-siang (康孟详 *Kāng Mèngxiáng*) a tři Indy: Ču Fo-su (竺佛逝 *Zhú Fósù*), Ču Ta-li (竺大力 *Zhú Dàlì*) a Dharmapála.

Původ raných buddhistických misionářů se obvykle dá poznat již z jejich čínských jmen, kde *An* označuje parthský původ (*An-si* = Parthie), *Č'* kušánský (tocharský?) původ (od *Ta Jüe-č'* = Velcí Jüe-č'ové), *Kchang* sogdský původ (*Kchang-t'ü* = Sogdiana) a *Ču* často původ v severní a střední Indii (*Tchien-ču*).

První buddhističtí misionáři a překladatelé v Číně

28

- ❖ Ze střední Asie také pocházel Kumáradžíva (344-413), buddhistický misionář a nejvýznamnější překladatel buddhistické literatury do čínštiny.
- ❖ Narodil se v Kuče ve Východním Turkestánu jako syn indického bráhmána Kumárájany a princezny Džívaky z Kuče.
- ❖ Proslavil se jako velký znalec indického a védského učení.
- ❖ Bylo to zejména jeho zásluhou, že se buddhistické náboženské a filosofické myšlenky v Číně rychle šířily.
- ❖ Původně studoval v Kašmíru a Kašgaru hínajánový buddhismus, později konvertoval k mahájánové škole madhjamaka.
- ❖ Učil i dva vnuky krále z Jarkandu.

Socha Kumáradžívy před vchodem do jeskyní v Kizilu u Kuče.

První buddhističtí misionáři a překladatelé v Číně

29

- ❖ Když byla Kuča roku 384 dobyta generálem Lü Kuangem (吕光 *Lǚ Guāng*, 338-399, vládl poté jako císař státu Pozdní Liang, 386-399), byl Kumáradžíva zajat a po sedmnáct let vězněn.
- ❖ V roce 401 přišel do sídelního města Čchang-anu, který byl tehdy sídelním městem státu Pozdní Čchin (384-417).
- ❖ Zde se za pomoci tisíce mnichů pustil do překladatelské činnosti.
- ❖ On sám mluvil plynně čínsky a jeho spolupracovníci vynikali znalostí jak buddhismu, tak sanskrtu.
- ❖ Mezi jím přeložená významná díla patří například *Lotosová sútra*, *Diamantová sútra*, *Amitábhasútra*.

Diamantová sútra - najstarší dochovaná tištěná kniha
(11. května 868)

Diamantová sútra

překlad s komentářem
Jiří Holba

čtveř. rozšířené vydání

DharmaGaia
PRAMĚNY BUDDHISMU

První buddhističtí poutníci

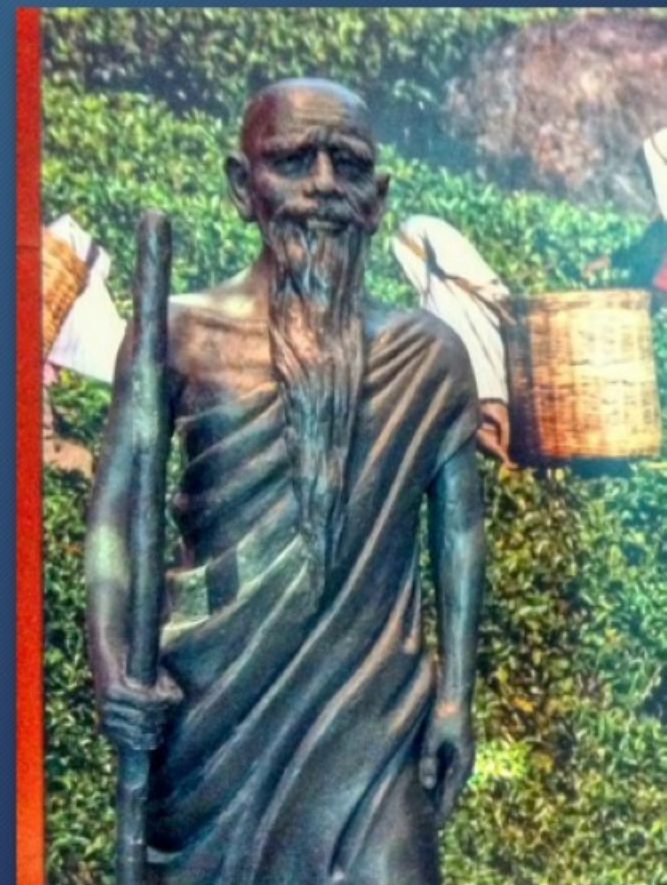
31

- ❖ S šířením buddhismu v Číně souviselo i pátrání po původních buddhistických spisech nejdříve se střední Asii, později v Indii.
- ❖ Prvním známým poutníkem, který hledal tyto texty, avšak bohužel nezanechal žádnou zprávu, byl Ču Š'-sing (朱士行 *Zhū Shìxíng*, 203-282).
- ❖ Protože nebyl spokojen se zněním *Sútry transcendentní moudrosti o 8 000 řádcích*, které bylo k dispozici v Luo-jangu, vydal se hledat úplný text.
- ❖ Kolem roku 260 došel do Chotanu, kde nechal opsat úplné znění této sútry ze sanskrtu.
- ❖ Tuto verzi pak přivezli jeho žáci zpět, zatímco on sám zůstal v Chotanu, kde také zemřel.

První buddhističtí poutníci

32

- ❖ Prvním slavným poutníkem pro posvátné buddhistické spisy byl Fa-sien (法显 *Fǎxiǎn*, 337-asi 422).
- ❖ Fa-sien bylo jeho mnišské jméno, znamenající „Jas dharmy“.
- ❖ Když mu byly tři roky, zasvětil ho otec duchovní dráze a od té doby klášter prakticky neopustil.
- ❖ Ve dvaceti letech složil mnišské sliby, získal zasvěcení a své mnišské jméno.
- ❖ U většiny čínských buddhistických mnichů jsou známa pouze jejich přijatá (mnišská) jména.

První buddhističtí poutníci

33

- ❖ Fa-sien se narodil v provincii Šen-si a později odešel do Čchang-anu, který byl tehdy sídelním městem malého státu Pozdní Čchin (384-417).
- ❖ Tam prohluboval své znalosti buddhistické literatury a zajímal se zejména o vinajové texty, tj. texty o mnišské disciplíně a pravidlech klášterního života.
- ❖ Protože ho tehdejší stav vinajové literatury neuspokojoval, rozhodl se příslušné texty získat přímo „u pramene“.
- ❖ Na jaře roku 399 se spolu s dalšími mnichy vydal z Čchang-anu po Hedvábné cestě na dlouhou pouť do Indie.
- ❖ Za Tun-chuangem prošel pouští Gobi, o níž zanechal působivé svědectví:
- ❖ *„V té poušti jsou zlí duchové a často tam vanou horké větry; každý, kdo s nimi přijde do styku, bývá usmrcen a nikdo odtamtud nevyvázne se zdravou kůží. Nahoře ve vzduchu nepoletuje žádné ptactvo a dole po zemi neběhá žádná zvěř. Rozhlížíš se kol dokola, až kam tvé oko dohlédne, v naději, že najdeš cestu, po níž by ses vydal, leč nevidíš nic, čeho by ses zachytil. Jedině vyschlé kosti lidských mrtvol ti vyznačují cestu.“* (Fa-sien: *Zápisky o buddhistických zemích*. Praha, ODEON 1972)

První buddhističtí poutníci

34

- ❖ Dále prošel kolem jezera Lobnor do země Šan-šan (starověký Lou-lan, Krórajina), kde pobyl něco přes měsíc.
- ❖ Poté odbočil na severozápad do Wu-i (乌夷 *Wūyí*, tj. Karašahr), kde bylo jedno z tehdejších buddhistických center.
- ❖ Jakmile získal určité zásoby na další cestu, pokračoval na jihozápad, až po více než jednom měsíci dorazil do státu Jü-tchien (dnešní Chotan), který v té době byl pod silným vlivem indické kultury.
- ❖ Jak vyplývá z Fa-sienova textu, byl Jü-tchien tehdy významným buddhistickým centrem.
- ❖ Fa-sien se v něm zdržel na dva týdny trvajících buddhistický svátek s procesím soch.
- ❖ Poutníci dále pokračovali do C'-che (v okolí dnešního Karghalyku), přešli Cchung-ling (Pamír?, Karákóram ?) a došli do Jü-chuej (於麾 *Yúhuī*, nebo 於摩 *Yúmó*).

První buddhističtí poutníci

35

- ❖ Další cesta do Indie je nejistá.
- ❖ Fa-sien pokračoval do Ťie-čcha (竭叉 *Jiéchā*), pak přes Sněžné hory (雪山 *Xuě Shān*) do země Tchuo-li (陀历国 *Tuólì Guó*).
- ❖ Zdá se, že se pohyboval v pamírsko-karákóramské oblasti, kde přešel hranice do tehdejší severní Indie (v dnešní pákistánsko-kašmírské oblasti).
- ❖ Zde někde překročil řeku Sin-tchou (新头 *Xīntóu*, tj. Sindh, Indus) a pokračoval dále do země Wu-čchang (乌菴国 *Wūcháng Guó*, tj. Udjána na pákistánsko-afghánském pohraničí).

První buddhističtí poutníci

36

- ❖ Cesta z Čchang-anu až na toto místo trvala včetně delších přestávek (zejména v Jü-tchieniu, kde se Fa-sien zdržel tři měsíce) tři roky (399-402).
- ❖ Fa-sien poté putoval po severní, střední a východní Indii celkem sedm let a v roce 410 dorazil na ostrov Šrí Lanku a odtud nastoupil zpáteční cestu po moři do Číny.
- ❖ Stal se tak prvním obyvatelem Číny, který podnikl cestu po Asii v takovémto rozsahu.
- ❖ V průběhu roku 414 dokončil svůj cestopis, známý jako *Zápisky o buddhistických zemích* (čínsky *Fo kuo ti* 佛国记 *Fo guó jì*).

SKETCH MAP
 illustrating
FAH-HIAN'S
 JOURNEY THROUGH
INDIA AND TARTARY

Regions more than 10,000 feet
 above the sea-level are tinted thus
 Regions between 5,000 and 10,000 feet are
 tinted thus
 ——— Fah-Hian's Route.
 0 100 200 Geogr. Miles

Sketch Map
 showing
FAH-HIAN'S
 Route.

Buddhističtí poutníci a další

38

- ❖ V 5. a 6. století cestovali do Indie další čínští buddhističtí poutníci.
- ❖ Všichni měli pro svou dobu velký význam tím, že přivezli velké množství originální buddhistické literatury.
- ❖ Tolik k počátkům pronikání buddhismu do Číny.
- ❖ Živý pohyb po obchodních cestách, zejména ve směru Západ - Východ, způsobil od tchangské doby pronikání dalších cizích náboženství do Číny: islámu, nestoriánství, manicheismu, zoroastrismu a judaismu.

- ❖ Z importovaných náboženství získal významné postavení mezi čínskými náboženstvími (vedle buddhismu) pouze islám.
- ❖ Do Číny začal islám pronikat sice již v 7. století, ve větší míře se však ve vnitřní Číně začal prosazovat až od 14. století.
- ❖ Dnes každé větší čínské město má svou muslimskou komunitu, včetně Pekingu a Si-anu.
- ❖ Islám se vyvinul jako v pořadí třetí světové monoteistické náboženství.
- ❖ Muslimská náboženská a politická obec se brzy po smrti svého zakladatele Muhammada (asi 570-632) rozrostla v rozsáhlou muslimsko-arabskou říši, Arabský chalífát.
- ❖ Na východ se islám začal lavinovitě šířit bezprostředně po dobytí Persie muslimy v 7. století.
- ❖ Podle čínské tradice se sám Muhammad zajímal o čínskou kulturu a inicioval první styky Arabského chalífátu s Čínou.

- ❖ Ve dvacátých letech 7. století prý Muhammad dokonce vyslal do Číny poselstvo v čele se svým strýcem Sa'dem ibn Abí Waqqásem (595-664), pozdějším guvernérem Iráku (638-642).
- ❖ Waqqásovi se připisuje založení nejstarší mešity v Číně, známé pod čínskými jmény Chuaj-šeng-s' (怀圣寺 *Huáishèng Sì*) a Kuang-tcha-s' (光塔寺 *Guāngtǎ Sì*), v Kantonu roku 627.
- ❖ Zároveň je tato mešita jednou z nejstarších na světě.

- ❖ Přestože moderní vědci nemají přímé doklady o tom, že Waqqás v Číně skutečně byl, souhlasí s tím, že islám začal pronikat do Číny již v průběhu 7. století.
- ❖ Za oficiální datum příchodu islámu do Číny se dnes všeobecně považuje rok 651, kdy třetí chalífa 'Uthmán ibn 'Affán (vládl 644-656) vyslal své posly do Čchang-anu k tchangskému císaři Kao-cungovi.
- ❖ Od té doby se arabští a perští muslimové začali usazovat v Čchang-anu, Luo-jangu, Jang-čou, Kantonu a dalších čínských městech.
- ❖ Pro zakořenění islámu v Číně však bylo daleko důležitější pozdější období, kdy s pokračující islamizací střední Asie docházelo k stále silnějšímu islámskému pronikání

Islám

42

- ❖ Jeden z nejstarších dochovaných muslimských hrobů v Číně se nachází v Lin-sia v provincii Kan-su.
- ❖ Pro tento kolem 1300 let starý hrob prvního arabského misionáře v této oblasti Hamuzeliho (Chan Ce-ling) je Lin-sia někdy označováno za malou Mekku.
- ❖ Ve městě je řada starých (v čínském stylu) i moderních mešit

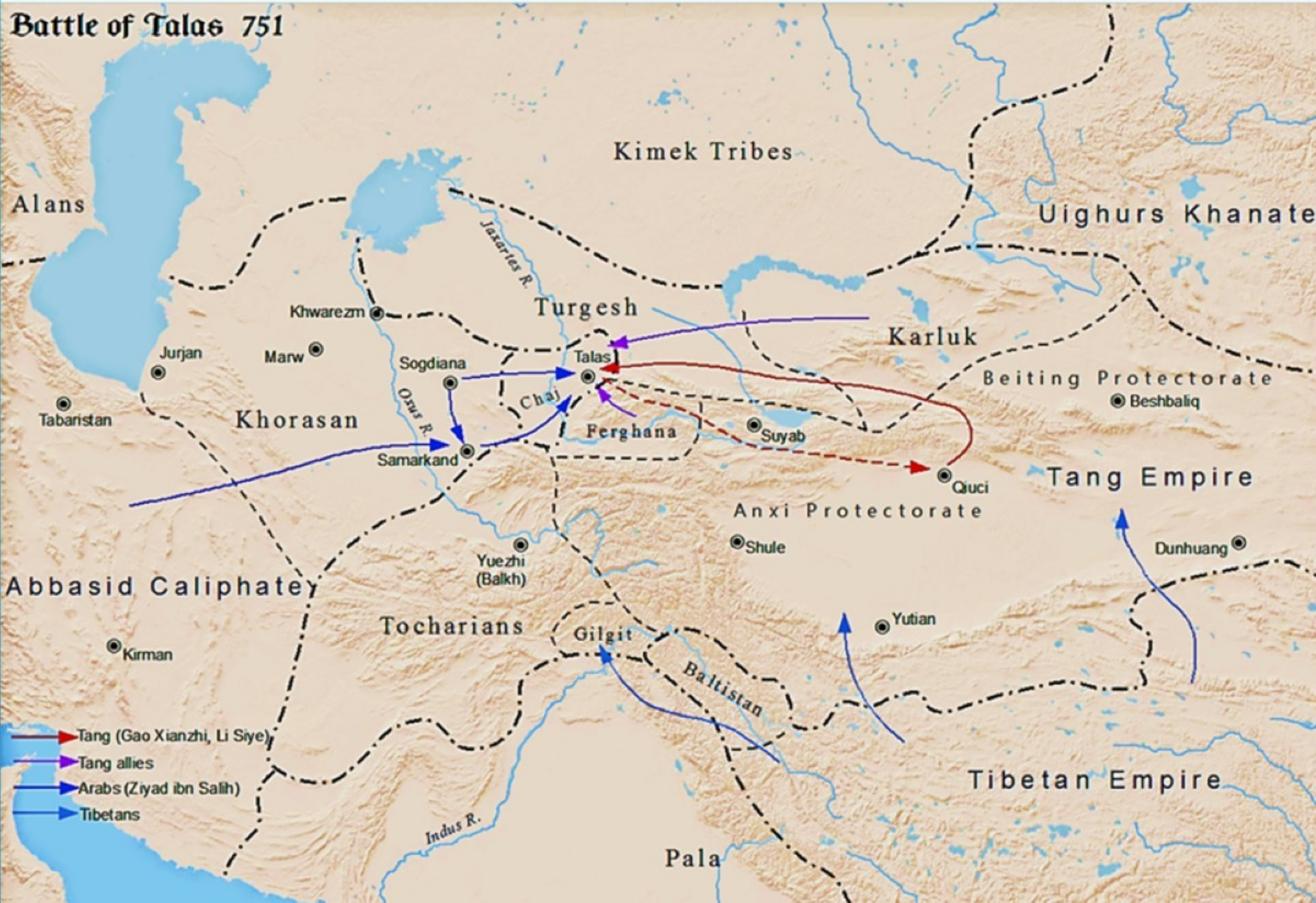
- ❖ Vpád Arabů do Transoxanie (též Mavérannahr) v první polovině 7. století a jejich vojenské úspěchy nutily místní vládcy hledat silné spojence.
- ❖ Starověký název Transoxanie označoval území „za řekou Oxus“, tedy Amudarjou. Vztahoval se na část střední Asie přibližně odpovídající dnešnímu Uzbekistánu, Tádžikistánu a jihozápadnímu Kazachstánu. Mavérannahr původně označoval území na pravém břehu Amudarje, postupně byl přenesen na oblast mezi Amudarjou a Syrdarjou.
- ❖ Někteří z místních vládců považovali za silného spojence říši Tchang.
- ❖ Proto se také poslední sásánovský král Jazdkart III. v roce 642 obrátil na tchangského císaře Tchaj-cunga s prosbou o pomoc.
- ❖ Císař odmítl s poukazem na velkou vzdálenost.
- ❖ Ani Jazdkartův syn Péróz (III.) v Čchang-anu nepochodil.
- ❖ Expanze Arabského chalífátu byla poprvé zastavena teprve počátkem 8. století v oblasti Taškentu.

- ❖ V té době však již Arabové pronikli až ke Kašgaru a Turfanu.
- ❖ V polovině 8. století nutně muselo dojít ke konfliktu obou tehdejších velmocí - z východu do střední Asie probíhala expanze Tchangské říše, ze západu jí konkurovala rozpínavost Arabského chalífátu Abbásovců.
- ❖ V roce 748 byla na západ poslána velká armáda polyetnického složení, jíž velel generál Kao Sien-č' (高仙芝 *Gāo Xiānzhī*, korejsky Ko Sóndzi 고선지 *Go Seon-ji*, *Ko Sŏn-ji*, † 24. 1. 756), sám korejského původu.
- ❖ Záminkou byla pomoc ferganskému knížeti proti knížeti sousední Šáše (dnešní Taškent).
- ❖ Čínská vojska dobyla Šáš, vyplenila ji, pobrala bohatou kořist a uvěznila místního vládce.

- ❖ Jeho syn se však obrátil o pomoc k Arabům a roku 751 došlo k památné bitvě u řeky Talas, v níž byla třicetitisícová tchangská armáda poražena.
- ❖ Bitva na řece Talas byla jednou z nejdůležitějších událostí v dějinách střední Asie.
- ❖ Učinila totiž definitivní tečku za expanzí Tchangské říše směrem na západ.
- ❖ Od druhé poloviny 8. století se státy Východního Turkestánu na téměř tisíc let vyvíjely bez jakéhokoli zasahování ze strany čínských říší.

Battle of Talas 751

- ❖ Islám se do Číny ve větší míře začal šířit snad již po skončení An Lu-šanova povstání (755-763), jehož porážky se účastnili středoasijské Ujguři, tradiční spojenci Tchangů.
- ❖ Tehdy se prý v Číně usadilo na 50 000 muslimských vojáků ze střední Asie.
- ❖ Po souši, tedy po Hedvábné cestě, islám do Číny přicházel pomaleji než po moři.
- ❖ Již v první polovině 9. století kupec Sulajmán ibn Abi Karima, putující po moři z Basry do Číny, psal o tom, že v jihočínském Kantonu (arabsky *Hanfu*) je silná muslimská komunita, jež měla dokonce zastoupení u místních úřadů.
- ❖ Velké muslimské obce, často soustředěné do muslimských čtvrtí, byly i v Čchang-anu, Čchüan-čou (arabsko-persky *Zaytūn*) a dalších městech na východním pobřeží Číny.
- ❖ Na konci dynastie Tchang se již celkový počet muslimů v Číně odhadoval na půl miliónu.

- ❖ Sami Ujgurové však byli islamizováni až daleko později - jednotlivé skupiny v 10. století, hlavní vlna islamizace přišla až v polovině 14. století.
- ❖ Koncem 9. století muslimská komunita v Kantonu, tvořená arabskými a perskými obchodníky, již čítala kolem 100 000 osob.
- ❖ Z údajů nijak nevyplývá, zda již v této době byli mezi muslimy i Číňané.
- ❖ Zřejmě však ještě za Sungů muslimy v Číně tvořili cizinci.
- ❖ V roce 1110 jich zde byly již asi dva milióny.
- ❖ Hlavní příliv muslimů nastal až za Mongolů.
- ❖ Po dobytí střední Asie na začátku 13. století mnoho Mongolů přijalo islám.
- ❖ Kosmopolitismus a náboženská tolerance Mongolů umožňovaly další šíření islámu.
- ❖ Ve střední Asii se islám stal státním náboženstvím a po Hedvábné cestě se šířil dále na východ.

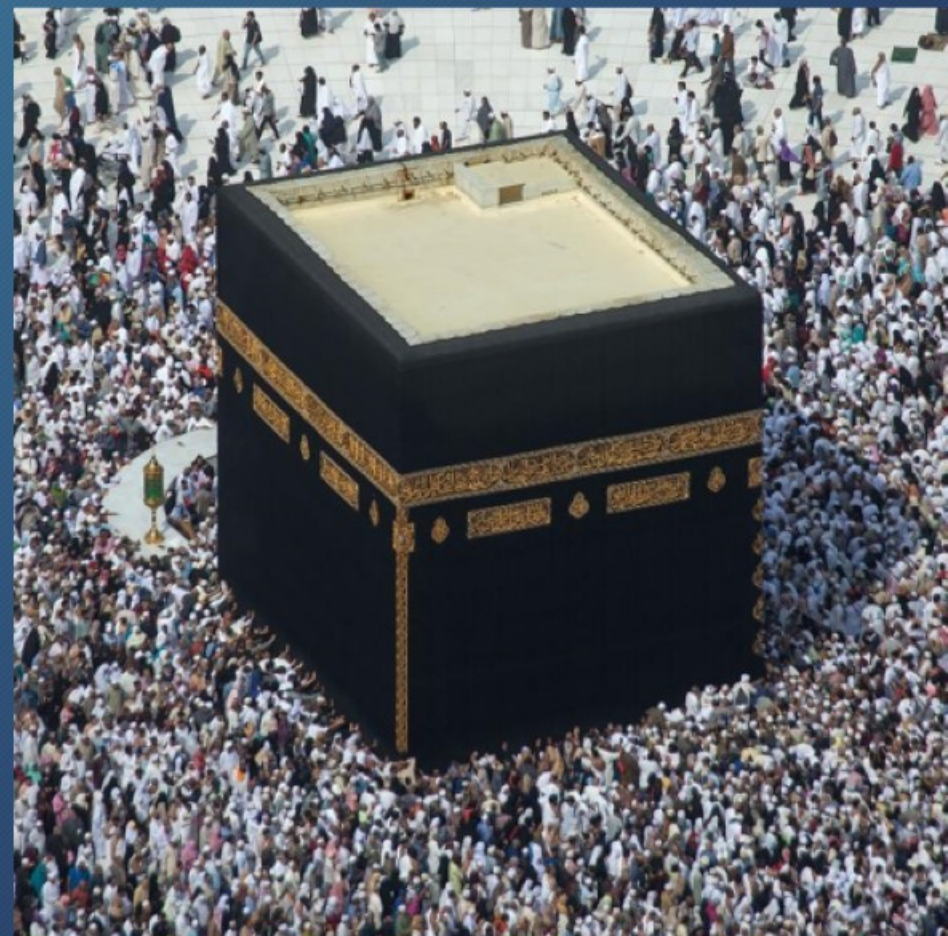
- ❖ Ještě v období dynastie Jüan byl plně islamizován pruh při jižní větvi Hedvábné cesty od Kašgaru přes Jarkand, Chotan, Čerčen až k jezeru Lobnor.
- ❖ Odtud se pak šířil po říši Jüan.
- ❖ Muslimské komunity byly v Karakorumu, Chánbalyku, v jednotlivých městech obývaných Ujgury na severu dnešního Sintiangu (Urumči, Bešbalyk, Kočo) a v řadě měst vnitřní Číny.

Minaret mešity v Jang-čou

- ❖ Již za Mongolů někteří muslimové zastávali v Číně významná místa.
- ❖ Zejména Jün-nan (*Karadžang*) v jihozápadní Číně byl spravován muslimy.
- ❖ Jeho prvním guvernérem se v roce 1274 stal Sajjid Adžall Šamsuddín ‘Umar al-Bucháří (asi 1210-1279) z Buchary.
- ❖ Jeho rodina se postupně stala jednou z nejmocnějších muslimských rodin v Číně.
- ❖ Jeho nejstarší syn Násiruddín († 1292) byl guvernérem Jün-nanu v letech 1280-1284 a po něm následoval jeho bratr Husajn († 1310) do roku 1286, kdy ho vystřídal Mongol Esenbuka.
- ❖ O Násiruddínovi (*Nesardyn, Nescardyn, Nastardyn* apod.) se dokonce zmiňuje i Marco Polo v souvislosti s válkou proti Barmě (*Mien*).

- ❖ Islám až do 13. století zřejmě neměl jednotné čínské pojmenování.
- ❖ Nejstarší čínský termín pro islám, *ta-š'-fa* (大食法 *dàshí fǎ*, „zákon z Ta-š'“, jak se čínsky nazývaly země Arabského chalífátu na Předním východě), pochází však již z doby dynastie Tchang.
- ❖ Jedním ze starších pojmenování pro islám bylo i *tchien-fang-tiao* (天方教 *tiānfāng jiào*, „arabské náboženství“, „náboženství z Mekky“).
- ❖ *Tchien-fang* (天房 *tiānfáng*, doslova „nebeský čtverec“) bylo v čínských historických pramenech mingské doby označení jednak pro Mekku, jednak přeneseně pro Arábii.
- ❖ Podle některých názorů souviselo s *tchien-fang*, překladem arabského *bajt Alláh* („dům Boží“), což byl jiný název pro Ka'bu, nejposvátnější místo islámu.

- ❖ Teprve za dynastie Jüan se objevil termín *mu-su-man* (穆素蛮 *mùsùmán* = musulman) pro nově příchozí ze Střední Asie a Persie.
- ❖ Méně se používal pro potomky Arabů a Peršanů již usedlé v Číně.
- ❖ Vedle toho byl zaveden čínský termín *chuej-chuej* (回回 *huíhuí*), který se později stal součástí etnického jména nově vzniklé národnosti, čínských Muslimů, Chuejů.
- ❖ Pozdější různorodost názvů dodnes odrážejí tři souběžně používané termíny pro islám v Číně: *chuej(-chuej)-tiao* (回[回]教 *huí [huí] jiào*), *čching-čen-tiao* (清真教 *qīngzhēn jiào*) a *i-s'-lan-tiao* (伊斯兰教 *yīslán jiào*).
- ❖ Za dynastií Ming a Čching se islám stal již definitivně jedním z velkých náboženství Číny, i když v převážné většině se k němu hlásí příslušníci nechanských národností.

- ❖ Znak *chuej*, který je tvořen dvěma soustřednými čtverci a v základním významu znamená „vrať se“, „obracet se“, dostal zároveň novou interpretaci.
- ❖ Podle muslimů vnitřní čtverec zastupuje Mekku a vnější čtverec „onen svět“.
- ❖ Návrat do „onoho světa“ znamená návrat k Alláhovi.
- ❖ Termín *čching-čen-tiao* („náboženství čistoty a pravdy“) se začal používat již ve 14. století, ale rozšířil se hlavně za Mingů a Čchingů.
- ❖ Dnes v řadě čínských měst můžeme nalézt *čching-čen-s'* (清真寺 *qīngzhēn sì*, „chrám čistoty a pravdy“), což je označení pro čínské mešity.
- ❖ Již mezi lety 1314-1320 byla mešita v Chang-čou označena jako *čen-tiao-s'* (真教寺 *zhēnjiào sì*, „chrám pravdivého náboženství“).
- ❖ Termín *i-s'-lan-tiao* je moderním fonetickým přepisem slova *islám*.

Nestoriánství

55

- ❖ Z cizích náboženství je třeba vyzdvihnout dále nestoriánství, které zanechalo v Číně zřetelné stopy.
- ❖ Nestoriánství bylo dlouhou dobu nejrozšířenější křesťanskou církví, která ve své době vyvíjela nejhorlivější misijní činnost.
- ❖ Nestoriánská církev se původně rozvíjela zejména v Sýrii.
- ❖ V 5. století se rozešla s byzantskou církví (roku 488 se zcela oddělila), když se postavila proti jejím monofyzitským tendencím a na stranu konstantinopolského biskupa Nestoria (asi 381-asi 451).
- ❖ Jako představitel školy z Antiochie nad Orontem se postavil proti novému pojmenování *Theotókos* (Θεοτόκος, bohorodička), které začalo být připisováno Ježíšově matce Marii.
- ❖ Namísto něj prosazoval titul *Christotókos* (Χριστοτόκος, zroditelka Krista).

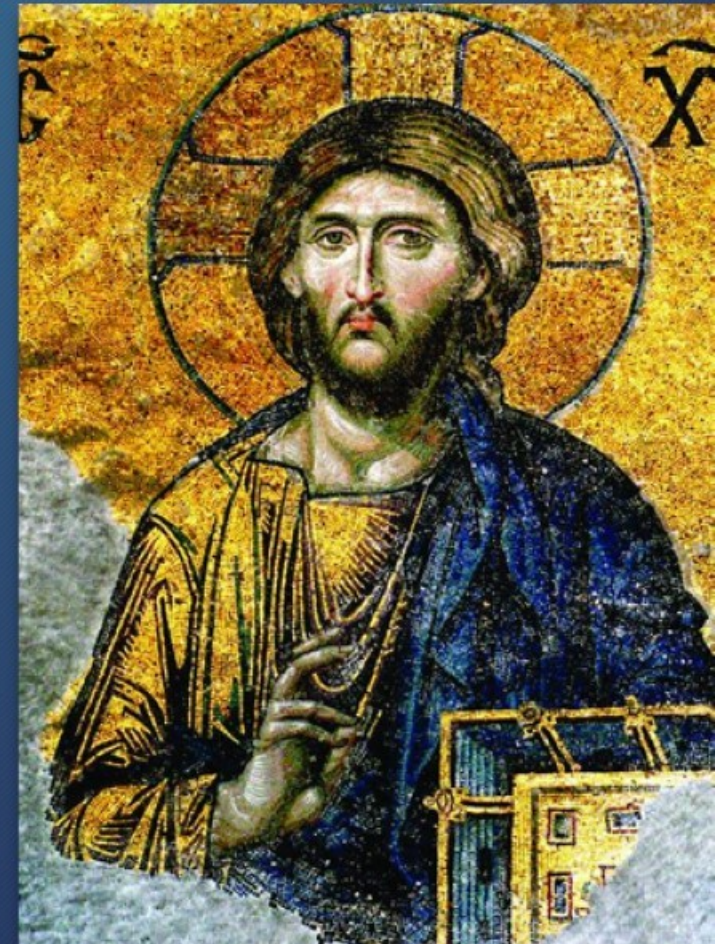

Nestoriánství

56

- ❖ Nestoriovo učení bylo na koncilech v Efesu (431) a Chalcedonu (451) označeno za heretické.
- ❖ Po Nestoriově smrti byli příslušníci jeho církve protivníky nazýváni nestoriány, sami se však nazývali „chaldejskými křesťany“ a v Indii „křesťany sv. Tomáše“.
- ❖ Nestoriánská církev je v současnosti známa pod jmény Asyrská církev Východu, případně Východní syrská církev, oficiálním názvem Svatá apoštolská katolická asyrská církev Východu.
- ❖ Roku 1552 se část nestoriánů sjednotila s římskokatolickou církví, což vedlo k založení samostatné chaldejské církve.

Kristus Pantokrator (= „vládce všeho“, „všemohoucí“)

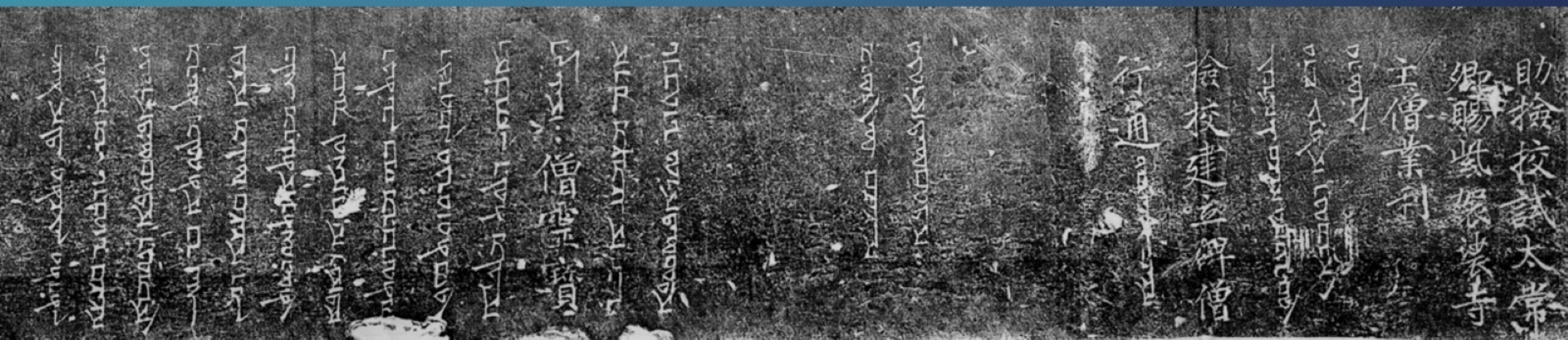
- ❖ Po svém rozchodu s oficiální církví se nestoriánství začalo rychle šířit přes střední Asii dále na východ.
- ❖ V době svého rozkvětu měli nestoriáni dvacet pět metropolí.
- ❖ Již v 5. století byly doloženy komunity nestoriánských křesťanů v Persii, o století později ve střeadoasijském Mervu a afghánském Herátu.
- ❖ Z těchto metropolitních center se učení šířilo dále do střední Asie.
- ❖ Po dobytí Persie Araby roku 637 bylo nestoriánství uznáno Arabským chalífátem a podporováno jako separátní náboženská obec.
- ❖ Patriarcha Jesuzabes (628-647) dokonce uzavřel smlouvu s Muhammadem a chalífou 'Umarem (vládl 634-644) o svobodě křesťanského náboženství.
- ❖ Nestoriáni pak zastávali vznešené úřady při dvoře chalífů, byli tajnými písaři, lékaři a pokladníky. Sídlo patriarchátu bylo přeloženo do Bagdádu, sídla chalífátu.

- ❖ Do Číny se nestoriánství dostalo snad již roku 578.
- ❖ Příchod nestoriánů do Číny a jejich misionářskou činnost popisuje kamenná stéla, původně vztyčená v Čchang-anu (dnešním Si-anu) roku 781, kterou v roce 1625 objevili jezuitští misionáři.
- ❖ Stéla nese hlavní čínský nápis a nápisy v aramejské syrštině.
- ❖ Titul stély je *Stéla o propagaci v Číně jasného náboženství z Velkého Čchin*.
- ❖ Dnes je tato stéla součástí Háje stél (*Pej-lin 碑林 Bēilín*), velké sbírky čínských stél z různých dob v Muzeu provincie Šen-si v Si-anu.

- ❖ Na bocích jsou uvedena v syrštině a čínštině jména 128 nestoriánů, hlavně kněží a církevních hodnostářů (67 jmen v syrštině, 61 v čínštině).
- ❖ Podle čínského nápisu přijal tchangský císař Tchaj-cung roku 635 v hlavním městě Čchang-anu jistého nestoriánského biskupa z Persie A-luo-pena (阿罗本 *Āluóběn*; známe pouze čínskou podobu jeho jména):
- ❖ *„Když císař Tchaj-cung, posmrtným jménem Wen-chuang-ti, nastoupil v Číně slavně [na trůn], vládl svým poddaným pln světla a moudrosti. Ve Velké říši Čchin byl muž velké ctnosti jménem A-luo-pen, který zjistil záměr nebes a přinesl s sebou pravé spisy (Písmo). Sledoval směr větrů, přes obtíže a nebezpečí podnikl svou cestu (do Číny) a v devátém roce éry Čen-kuan (635) dospěl do Čchang-anu. Císař vyslal (státního) ministra, pana Fang Süan-linga (房玄齡 *Fáng Xuánlíng*) jako svého vyslance, aby na západním předměstí hosta uvítal a doprovodil ho do paláce. V císařské knihovně překládal (Posvátné) spisy. [Císař] prozkoumal učení ve svých komnatách a [poté co] dosáhl hlubokého porozumění o jejich pravdě, vydal speciální edikt o propagaci tohoto učení.“*

Část syrsko-čínskému textu

Nestoriánství

61

- ❖ Císař A-luo-pena přijal vlídně a jím přinesené texty „jasného učení“ (*t'ing-t'iao* 景教 *jǐngjiào*), jak zní čínské jméno pro nestoriánství, dal přeložit do čínštiny.
- ❖ V roce 638 byl pro A-luo-pena a dvacet dalších mnichů zřízen v hlavním městě na náklady císařské pokladny klášter Ta Čchin s'.
- ❖ Do roku 650 se nestoriánská obec v Číně rozrostla natolik, že byla uznána jako samostatná diecéze.
- ❖ Za tchangského císaře Kao-cunga byly po celé Číně zakládány nestoriánské kláštery.
- ❖ V Číně nestoriánská komunita zažívala svůj rozkvět od 7. do 10. století.
- ❖ Ve střední Asii celá řada mongolských a turkických kmenů až po Bajkal na východní Sibiři téměř zcela konvertovala k nestoriánství.
- ❖ U Ujgurů však nakonec zvítězili manichejci a jejich učení se v 8. století dokonce stalo státním náboženstvím Ujgurského kaganátu.

- ❖ Úspěchy křesťanů narážely na odpor nových náboženství, zejména buddhismu, islámu a manicheismu, která se v Číně a mezi kočovníky nemohla ujmout.
- ❖ Proto mohl být první nestoriánský patriarcha pro Čínu jmenován až kolem roku 720, za vlády císaře Süan-cunga.
- ❖ Podle nestoriánských pramenů Sliba-zkha, patriarcha v letech 714-728, zřídil pro Čínu samostatnou metropolitní provincii (syrsky *Beth Sinaye*).

Nestoriánští kněží na nástěnné malbě
ze 7.-8. století ze západní Číny

- ❖ Nestoriánství procházelo různými údobími zvrátů a dotklo se ho i nařízení císařského ediktu z roku 845, který nařizoval zboření klášterů cizích církví.
- ❖ Vedle buddhismu se vztahoval i na nestoriánství, zoroastrismus a mazdaismus.
- ❖ V té době v nestoriánských klášterech přebývalo na tři tisíce mnichů.
- ❖ V 10. století nestoriánství v Číně zaniklo.
- ❖ Udrželo se však ve střední Asii (až do 14. století), kde zejména za Mongolů prožívalo nový rozkvět.

- ❖ Pro evropské cestovatele k Mongolům muselo být značným překvapením, když zjistili, že na dvoře Velikého chána má nestoriánství své pevné místo.
- ❖ Mongolové nestoriány nazývali slovem *erkegün*, což snad mělo původ v řeckém *erchón* (ἔρχων / *érchōn*, „příchozí“).
- ❖ I Sorchoghtani-bechi († 1252), matka chána Chubilaje, byla nestoriánka.
- ❖ Jenom v hlavním městě Ta-tu sloužilo ve dvou klášterech na 6 000 nestoriánských kněží.
- ❖ Nestoriánství bylo nakonec ve 14. století téměř vymýceno Tímúrovým pronásledováním a islamizací středoasijských národů.

nestoriánský náhrobní kámen (1317)

- ❖ Dalším ze západních náboženství, které zanechalo stopy až v Číně, byl manicheismus.
- ❖ Zakladatelem tohoto nejvlivnějšího dualistického gnostického náboženství byl babylónský myslitel z perské rodiny Mání (asi 216-274), označovaný svými stoupenci za „apoštola světla“, „nejvyššího Osvíceného“.
- ❖ Dlouho se předpokládalo, že podobně jako nestoriánství i manicheismus byl křesťanskou herezí.
- ❖ Teprve nálezy původních textů ve středoasijském Turfanu počátkem 20. století ukázaly, že Mání, vychovaný patrně ve víře babylonské baptistické sekty, vytvořil samostatný systém.
- ❖ Když se prohlašoval za vyslance Kristova, nemínil Ukřižovaného, nýbrž Ježíše své vlastní christologie.
- ❖ Považoval svou nauku za dovršení všech dosavadních náboženství a chtěl především zreformovat perské náboženství, které se tehdy za mladé dynastie Sásánovců nově organizovalo jako náboženství státní.
- ❖ V jeho duchu stoupenci manicheismu získávali křesťany i buddhisty, kterým líčili Mániovu nauku jako pravý smysl jejich vlastního náboženství.

67

Mání v podobě čínského buddhy

- ❖ Sám Mání putoval po asijských zemích a hlásal své učení.
- ❖ Na první misijní cestě se dostal až do Indie, kde se seznámil s buddhismem.
- ❖ Těšil se podpoře perského krále Šápúra I. (*Šāhpuhr*, asi 215-270, vládl asi 240-270) a kázal po celé říši.
- ❖ Vysílal také misie do Římské říše.
- ❖ Rozmach manicheismu vzbudil nelibost zoroastrijských kněží, kteří dosáhli toho, že nový král Bahrám I. (*Wahrām*, vládl 271-274) Máního uvěznil.
- ❖ Když roku 276 v Gondešáhpuhru, sídle perského krále, Mání podstoupil s přispěním zoroastrijských kněží mučednickou smrt (byl stažen z kůže), jeho přívrženci museli Persii opustit.

- ❖ Nejdříve hledali útočiště na Západě, kde toto „náboženství světla“ slavilo určité úspěchy (zejména v římské severní Africe - i teolog 4. století svatý Augustin byl zprvu manichejec).
- ❖ Manicheismus se rozšířil prakticky po celé Západořímské říši, na západě až do Španělska.
- ❖ Ačkoli jako zvláštní náboženství na Západě zanikl v raném středověku, jeho vliv lze vystopovat ve středověkých dualistických herezích albigenských, bogomilů a pauliciánů.
- ❖ Mnoho z gnosticko-manichejského světového názoru přežívá v mnoha moderních náboženských hnutích a sektách.
- ❖ Obrátili se také na východ, kde byli dobře přijati v Mavérannahru.
- ❖ Odtud se vydali, podobně jako nestoriáni, po Hedvábné cestě dále na východ.
- ❖ V moderní čínštině se manicheismus nazývá *mo-ni-t'iao* (摩尼教 *móní jiào*), avšak dříve se nazýval též *ming-t'iao* (明教 *míngjiào*, „náboženství světla“).

- ❖ Již v 6. nebo 7. století přišli manichejci do Východního Turkestánu.
- ❖ Roku 694 se první představitel manicheismu objevil v Čchang-anu a od té doby se manicheismus v Číně rychle šířil.
- ❖ V roce 731 byl dokonce z iniciativy tchangského císaře Süan-cunga sepsán *Katechismus náboženství světelného buddhy Máního* .
- ❖ Po založení Ujgurského kaganátu manichejci získali velmi rychle přívržence mezi Ujgury, a dokonce Bögü kagan (vládl 759-780) v čínském Luo-jangu konvertoval k manicheismu.
- ❖ Roku 762 pak byl manicheismus v Ujgurské říši prohlášen za státní náboženství.

Manicheismus

71

- ❖ I v Číně se v té době v řadě prefektur na prosbu Ujgurů stavěly manichejské kláštery.
- ❖ První dal postavit tchangský císař Taj-cung (vládl 762-779) roku 768 v Čchang-anu (Ta-jün kuang-ming s' 大云光明寺 *Dàyún guāngmíng Sì*, „klášter Velkého oblaku a zářivého jasu“).
- ❖ Stejně jako buddhismus, nestoriánství a další cizí náboženství byl i manicheismus roku 845 nařízením císařské vlády postaven mimo zákon a kláštery zbořeny.

- ❖ Ve stejné době Kyrgyzové dobyli Ujgurskou říši a manichejská obec tam zanikla.
- ❖ V Číně však manicheismus přežil díky své schopnosti synkretického začleňování prvků z jiných systémů.
- ❖ Za dynastie Tchang se opíral o buddhismus, za Sungů o taoismus, za mongolské dynastie Jüan a za Mingů o další náboženství.
- ❖ Manicheismus pronikl i do laické buddhistické sekty Bílého lotosu (čínsky *Paj-lien-t'iao* (白莲教 *Báilián jiào*), která sehrála významnou úlohu v čínských dějinách.
- ❖ Původně vznikla ve 12. století jako buddhistická škola, jejímž cílem bylo kromě jiného pravidelným vzýváním buddhy Amitábhy dosáhnout znovuzrození v Čisté zemi (čínsky *t'ing-tchu* 淨土, 淨土 *jìngtǔ*, sanskrtsky *buddha-kṣetra*), buddhistickém ráji.
- ❖ Kromě Amitábhy uctívala i Maitréju, budoucího buddhu.

73

Monumentální Maitréja v čínském chrámu Ping-ling

- ❖ Jako jedna z tajných společností se ve 13. až 15. století účastnila rolnických povstání.
- ❖ Jedno z nich (povstání „rudých turbanů“) napomohlo v roce 1368 ke svržení dynastie Jüan a nastolení dynastie Ming.
- ❖ Manichejský vliv se projevuje i v názvu této dynastie - Ming, „Světlá“, tedy v podstatě „dynastie světla“.

Manicheismus

75

- ❖ Moderní výzkum manichejského náboženství začal v 19. století, kdy se západní vědci opírali především o křesťanské texty.
- ❖ První velké nálezy vztahující se k manicheismu byly rukopisy a rozvaliny chrámu, jež německá expedice vykopala v Turfanu na počátku 20. století.
- ❖ Řada německých, francouzských, ruských, britských, japonských a jiných výprav objevila četné pozůstatky manichejských rukopisů v parthštině, sogdštině, staré ujgurštině, střední perštině a čínštině.

Vyobrazení hudebnic v manichejském rukopise

Zoroastrismus a mazdaismus

76

- ❖ Dalším z předovýchodních náboženství, které se šířilo po Hedvábné cestě až do Číny, byl zoroastrismus (mazdaismus).
- ❖ Vzájemný vztah mazdaismu (popřípadě *mazdismu*, *mazdeismu*) a zoroastrismu je nejasný a různě interpretovaný.
- ❖ Protože dochází k vzájemnému prolínání, jsou oba myšlenkové proudy často ztotožňovány.
- ❖ Dříve se za zakladatele či tvůrce nejstaršího mazdaismu (zoroastrismu) považoval Zarathuštra, staroíránský kněz a reformátor, o jehož životě neexistují spolehlivé zprávy.
- ❖ Podle perské tradice žil v letech 650/630-550 před n. l., podle novějších výzkumů však mohl žít již v 11. nebo 10. století před n. l.
- ❖ Nicméně se zdá, že tento myslitel byl reformátorem staršího mazdaismu a zakladatelem zoroastrismu.

Zarathuštra na Rafaelově nástěnné fresce ve Vatikánu

Zoroastrismus a mazdaismus

77

- ❖ Mazdaismus bylo náboženské učení starého Íránu (náboženství mágů), pravděpodobně od 2. tisíciletí před n. l.
- ❖ Nejstarší podoba je zachycena v gáthách, formě blízké sakrální poezii, a poté ve sbírce posvátných textů, *Avestě*.
- ❖ Základem je kult boha pravdy a dobra, tvůrce světa Ahura Mazdy (středopersky *Ōhrmazd*, „Pán“, „Moudrost“).
- ❖ Svět je chápán dualisticky jako boj dobrého světelného principu (Ahura Mazdy) a principu zla a temnoty (Angra Mainju, středopersky *Ahriman*, „Špatné smýšlení“).
- ❖ Dalším rysem bylo uctívání indo-íránských a kmenových božstev (Mithra), oběti zvířat, rituální požívání opojných nápojů apod.
- ❖ Právě proti tomu vystoupil ve své reformě Zarathuštra.

Ahura Mazda - reliéf okřídleného slunce, symbolu zoroastrismu v ruinách Persepole

Zoroastrismus a mazdaismus

79

- ❖ Zoroastrismus (též zarathuštrismus) lze tedy charakterizovat jako staroíránské náboženství založené prorokem Zarathuštrou.
- ❖ V podstatě šlo o mravní revoluci proti orgiastickému, formalistnímu obětnickému a v podstatě polyteistickému kultu mazdaistických kněží a válečníků a o vytvoření originální syntézy monoteismu a dualismu.
- ❖ Nejvyšším pánem a zároveň stvořitelem všech protikladů je Ahura Mazda, reprezentující monistický princip.
- ❖ Dualistický princip reprezentují jeho synové Spenta Mainju (středopersky *Spēnāk Mēnōk*, „Blahodárný duch“, chápaný jako výlučný přívlastek Ahura Mazdy) a Angra Mainju, kteří musí volit mezi řádem pravdy a lži.
- ❖ Jejich formální manifestací jsou zosobněné myšlenky, slova a dobré nebo špatné činy.
- ❖ Svět je tak chápán jako permanentní konflikt pravdivosti a klamství.
- ❖ Obdobně musí volit mezi dobrem a zlem i lidé. Jejich rozhodnutí ovlivňuje osud duše po smrti.

Alabastrová hlava zoroastrovského kněze, Řecko-baktrijské království, 2.-3. století př. n. l.

- ❖ V kontextu dualistického střetávání obou principů vznikl postupně mýtus o budoucím konečném vítězství Ahura Mazdy a jeho stoupenců nad zlem.
- ❖ Zejména za vlády perské dynastie Achaimenovců (685/550-330 před n. l.) byla Zarathuštrova reforma revidována v syntézu s náboženskými a kultovními prvky původního mazdaismu.
- ❖ Náboženství se opět stalo panteistickým, posílen byl význam kultu a role kněží.
- ❖ Významnou roli začala hrát bohyně Anáhitá, bůh ohně Átar, bůh Mithra a ohňové kultury a rituály.
- ❖ Jednotlivé postavy kultu prošly posléze určitou transformací, získaly nové antropomorfní, ale zároveň (zejména ve středoperské mazdaistické literatuře) i magické rysy. Vytvořil se též bohatý systém mýtů a rituálů.

Zoroastrismus a mazdaismus

82

- ❖ Největšího rozšíření dosáhl zoroastrismus (mazdaismus) za vlády perských Sásánovců (224-651), kdy se dokonce stal státním náboženstvím říše.
- ❖ Po islamizaci Íránu (v 7. až 8. století) se zbytky jeho stoupenců usadily nejdříve ve východní Persii, v roce 936 pak na západním pobřeží Indie, dnešním Gudžarátu.
- ❖ Zde se pod jménem Pársové („Peršané“) udrželi dodnes.
- ❖ V dnešním pársismu je opět posílena monoteistická tendence původního zoroastrismu.

Tančící Anáhítá na sásánovské misce, zlacené stříbro, Persie, 400-600 n. l.

- ❖ Nedochoval se žádný dokument mluvící o osudech zoroastrismu v Číně, ze skrovných odkazů však lze usuzovat, že byl v Číně značně rozšířen.
- ❖ Za Sásánovců se zoroastrismus začal rychle šířit do střední Asie a již v 6. století se objevil v Číně.
- ❖ V řadě států na území Západního kraje (Jen-čchi, Kchang-kuo, Šu-le, Jü-tchien) se v té době stal uznávaným náboženstvím, stejně jako v severočínských státech Severní Wej (386-535), Severní Čchi (550-577) a Severní Čou (557-581).

Zoroastrismus a mazdaismus

84

- ❖ Za dynastií Suej a Tchang byly v obou hlavních městech (východním i západním) zakládány chrámy „náboženství uctívání ohně“ a zřízen zvláštní úřad pro záležitosti zoroastrismu (*sa-pao-fu* 萨宝府, 薩寶府 *sàbǎofǔ*).
- ❖ Zoroastrismus však v převážné míře vyznávali cizinci, kteří hojně přicházeli do Číny ze Západu.
- ❖ V Číně se toto náboženství nazývalo *sien-tiao* (祆教 *xiānjiào*, „náboženství boha ohně“, *sien* = uctívání ohně, *Sien* = Átar, bůh ohně), *paj-chuo-tiao* (拜火教 *bàihuǒjiào*, „náboženství uctívání ohně“), *chuo-tiao* (火教 *huǒjiào*, „náboženství ohně“) a dalšími názvy.
- ❖ Za dynastie Severní Sung uctívání ohně proniklo i do lidového náboženství, od dynastie Sung však jakékoli zmínky v čínských pramenech o zoroastrismu mizí .

Urna s reliéfy zoroasterských kněží starajících se o oheň, Mullakurgan (poblíž Samarkandu), Uzbekistán, 7.-8. století n. l.

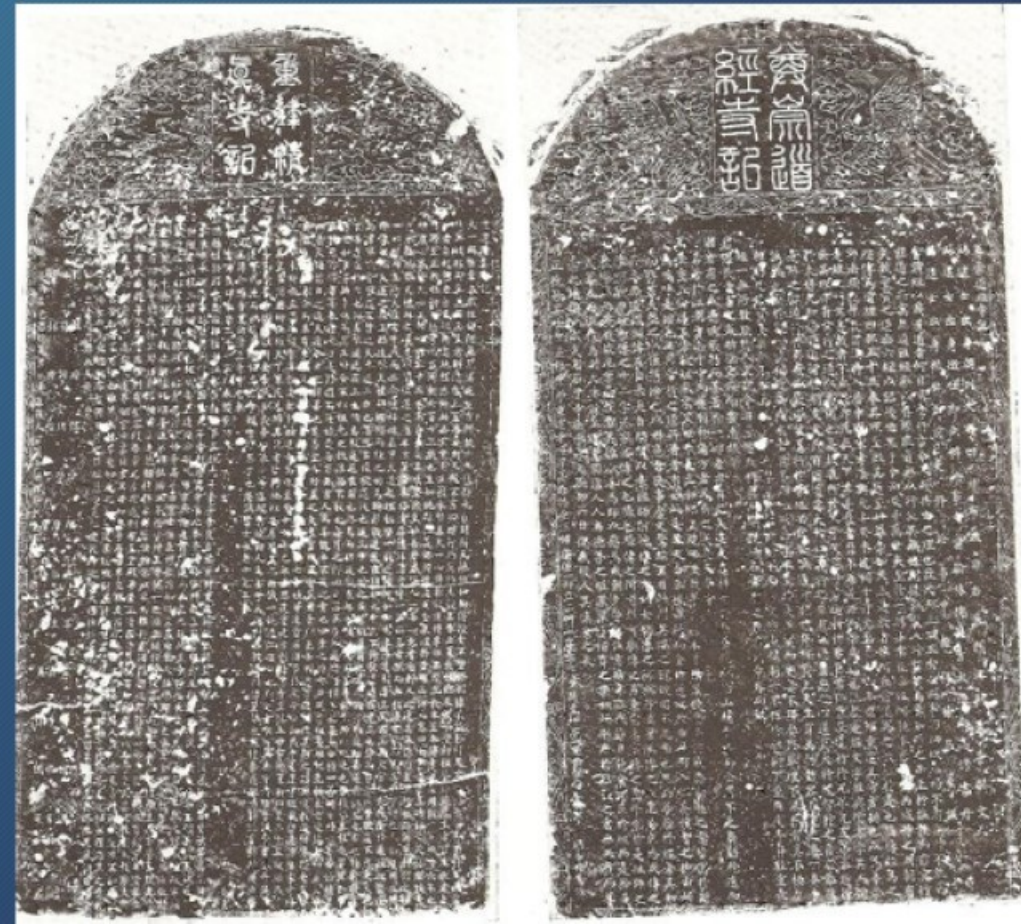

- ❖ Judaismus bylo jedno z mála světových náboženství, které se v Číně příliš neuchytilo. O raných dějinách pronikání židovského náboženství do Číny nevíme téměř nic. Naštěstí se v Kchaj-fengu v provincii Che-nan našly tři kamenné stély, datované roky 1489, 1512 a 1663. Nápisy na nich dávají určitou představu o příchodu judaismu do Číny, o židovské komunitě a jejím soužití s Čiňany.
- ❖ Ve starších pramenech je judaismus v Číně označován jako *i-s'-le-jie-t'iao* (一賜乐业教, *yīsìlèyè jiào*), tedy „izraelské náboženství“. V moderní čínštině je to *jou-tchaj-t'iao* (犹太教 *yóutài jiào*), tedy doslova „judské náboženství“.
- ❖ Podle textů na stélách přišli Židé do Číny již ve druhé polovině vlády dynastie Chan.
- ❖ Pravděpodobnější je však mnohem pozdější datum.
- ❖ Archeologické výzkumy objevily nejranější pozůstatky židovských komunit v Chotanu, Tun-chuangu a Kantonu až z doby dynastie Tchang.
- ❖ Nejisté je i datování kchajfengské synagogy - podle jedněch údajů byla postavena již mezi lety 947 a 950, podle jiných až roku 1163.

Model kchajfengské synagogy

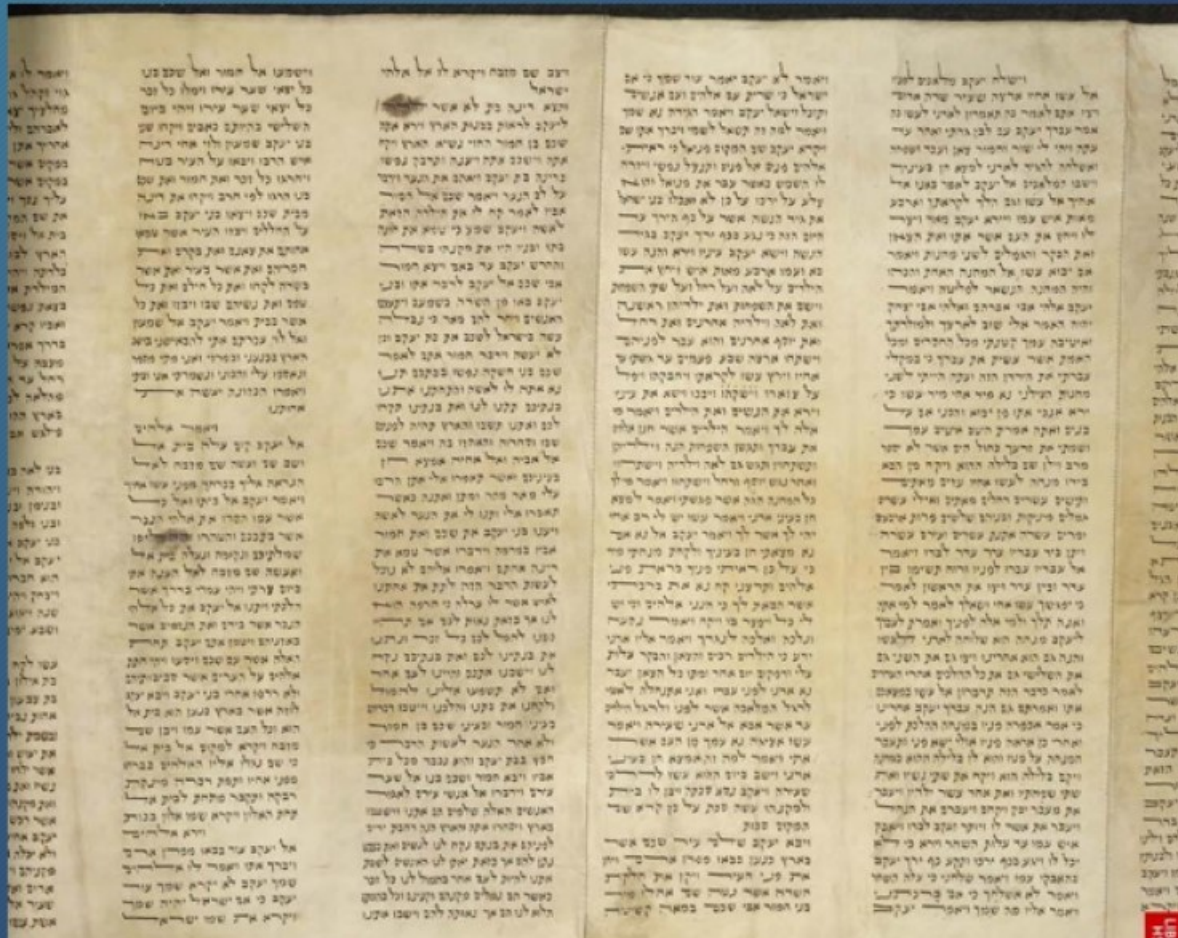
- ❖ Je pravděpodobné, že Židé přišli do Číny již před více než tisíci lety, zachyceny v přímých dokumentech jsou však pouze dějiny kchajfengských Židů.
- ❖ S velkou pravděpodobností byli i v jiných městech Číny.

Stély z let 1489 a 1512

- ❖ O čínských Židech se v Evropě dlouho nevědělo.
- ❖ Uvádí se, že teprve známý jezuitský misionář Matteo Ricci (1552-1610) se jako první dozvěděl o existenci čínských Židů.
- ❖ V roce 1605 Ricciho navštívil jakýsi mladík čínského vzhledu, který tvrdil, že je jedním z mnoha monoteistů žijících v Kchaj-fengu.
- ❖ Tři roky nato jistý čínský jesuita, vyslaný Riccim, navštívil komunitu, potvrdil existenci rozsáhlé synagogy i autenticitu židovských obřadů.
- ❖ Nalezl zde dokonce údajně šest set let starou bibli.
- ❖ Číňané v této komunitě slavili hlavní židovské svátky, četli *Tóru*, měli hebrejské rukopisy a dodržovali příslušné zákazy.

Ukázka kchajfengské tóry ze 17. století

- ❖ Poslední zbytky kdysi kvetoucí kchajfengské židovské komunity téměř zanikly na počátku 20. století.
- ❖ Když se pokusy evropských Židů získat pro kchajfengskou komunitu peníze setkaly v malých ohlasem, byli čínští Židé pozváni, aby se přestěhovali do Šanghaje.
- ❖ V osmdesátých letech 20. století bylo v Kchaj-fengu údajně mezi 100 až 300 Židy.
- ❖ Podle sčítání obyvatel v ČLR v roce 2000 zde bylo oficiálně na 400 Židů. Nyní se jejich počet odhaduje na 100 rodin o 500 členech, avšak židovský původ uvádí na 1000 obyvatel města.

Kchajfengská synagoga v 17. století

